

Heideboerderij en levend erfgoed

Traditionele schaapherders werken niet alleen met een van de traditionele streekrassen van heideschape, maar het woord 'traditioneel' verwijst ook naar de wijze waarop de dieren gehouden en gehoed worden en de functie die ze vanouds vervullen in het heidelandschap.

In 2015 is het Gilde van Traditionele Schaapherders opgericht, ter ondersteuning van herders die in deze tijden in de problemen komen. Meer informatie daarover vindt u op hun webstek. De meesten van ons hebben nog wel enig besef van de achterliggende historie. De herder vertrekt 's morgens uit de schaapskooi, laat zijn schapen grazen op de heide en keert aan het eind van de middag weer terug. En velen kennen ook nog wel iets van het vervolg: met de in de schaapskooi verzamelde mest wordt de akker bemest, waarop de boer zijn graan verbouwt. Waarschijnlijk beseffen veel minder men-

sen dat dit niet alleen nostalgie is. De biodiversiteit van het dekzandlandschap kan niet zonder dit integrale landschapsbeheer met de gescheperde kudde als middelpunt. De rijke biodiversiteit van extensief beheerde graanakkers is niet in stand te houden zonder schapen op de heide.

Verder kijken in natuurbeheer

Eigenlijk is deze geschiedenis voor grote delen van Noordwest-Europa – met regionale accenten – goed vergelijkbaar. In de Duitse deelstaat Nedersaksen is men zich sterk bewust van deze geschiedenis en van de waarde daarvan. Het traditionele

Graue gehörnte Heidschnucke grazen tussen de jeneverbessen

Nonja Remijn

Nonja Remijn

Kennis uitwisselen op de hei

systeem is daar behoorlijk goed bestuurd; men kent het als 'Heidebauernwirtschaft'. Een Nederlands equivalent daarvan kennen we eigenlijk niet, of het zou moeten zijn: heidelandbouwsysteem (zie illustratie).

Wij passen het systeem niet meer toe. Als terreinbeheerders eerlijk zijn, zullen ze toegeven dat ze nog steeds zoekende zijn naar een goede beheersystematiek voor de heide. Het is geprobeerd met grootchalig plaggen van vergraste heide, maar dat leidt tot een zuurschok, waardoor herstel van de heidevegetatie nogal eens tegenvalt. Het oplossen van dat probleem leidt tot steeds verdergaande technieken. Tot nu toe behoort het niet tot de Nederlandse praktijk om te rade te gaan bij de traditionele methoden.

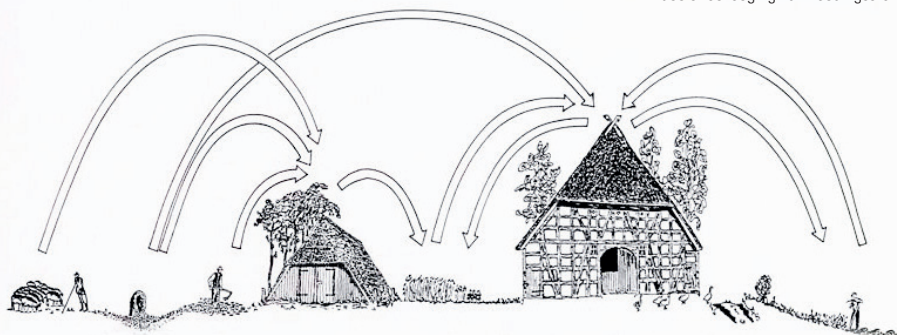
Gesloten stofhuishouding

Het gilde is mede daarom zijn licht gaan opsteken op de Landschaftspflegehof Tütsberg, op de Lüneburger Heide in

heide
opname van voedingsstoffen

akker, moestuin, boerderij en erf
toevoeging van voedingsstoffen

weide
deels opname van voedingsstoffen
deels toevoeging van voedingsstoffen

heide schapen- stro- plaggen-
weide winning winning

schapenstal

akker rogge- haver- boekweit- braak-
teelt teelt teelt liggend land

moestuin, boerderij en erf

weide hooiwinning

Schets van het traditionele heidelandschap door Andreas Koopmann

Nedersaksen. Daar is er werk van gemaakt om de oude Heidebauernwirtschaft in een modern jasje te steken, met behoud van de essentiële elementen.

Er wordt zo'n 4.000 hectare heide en 400 hectare graanakkers beheerd, waarbij een centrale rol is weggelegd voor zes kuddes met in totaal zo'n 3.000 Graue gehörnte Heidschnucke (zie foto). Er is daar sprake van een gesloten stofhuishouding. Het doel van de begrazing is het, tot in het extreme, ophalen van voedingsstoffen en mineralen uit de uitgestrekte heide en deze minutieus te verzamelen in de schaapskooi. Daarbij worden zelfs de keutels bij elkaar geveegd die de schapen op het voorerf van de kooi laten vallen net voordat ze de hei opgaan.

De mest wordt verwerkt op de akkers die bij de Hof Tütsberg horen en onderdeel uitmaken van het Natura 2000-gebied en Nationaal Park Lüneburger Heide. Op de akkers worden oude streekassen van granen geteeld.

Locaties in Nederland gezocht

Deze integrale aanpak van het beheer van het totale heidelandschap leidt tot indrukwekkende resultaten. Enkele voorbeelden: een stabiele populatie korhoenders die graag blijken te fourageren op de heide-spurrie, die als akkeronkruid optreedt; jeneverbes, bij ons een bedreigde soort, is daar bijna een plaag. Men heeft berekend dat met de huidige inzet van de schaapskuddes de atmosferische stikstofneerslag ruimschoots wordt afgevoerd; op de heide treedt dus netto verschraling op, zonder de nadelen van het grootschalige plaggen. Overigens worden alle andere traditionele methoden van heidebeheer ook toegepast. Er wordt kleinschalig heide gemaaid (ruwvoer en stalstrooisel) en er wordt op een verfijnde manier kleinschalig geplagd, waarbij verschillende typen van plaggen verschillende toepassingen hebben.

Het Gilde is nu in Nederland op zoek naar pilotlocaties waar we de traditionele heideboerderij kunnen herintroduceren. Die

locaties zijn er zeker te vinden, het komt erop aan medewerking te verwerven van alle betrokkenen.

Alleen op deze manier kunnen we het integrale landschapsbeheer herstellen, met ongetwijfeld grote voordelen voor de biodiversiteit van zowel de heidevelden als de akkers. En wat voor ons misschien het belangrijkste is: alleen zo kan de functionaliteit van de zeldzame rassen die ontstaan zijn in het heidelandschap op een werkelijk duurzame wijze worden aangewend.

Natuurlijk geldt dit op de eerste plaats voor de zes heideschapenrassen (Schoonebeeker, Mergellander, Drents, Veluws, Kempisch en Groot heideschaap), maar ook voor heidekoeien en voor de vergeten granen zoals Veluwse kruiprogge, Ottersumse rogge, Brabantse gele haver en Brabantse grijze zandboekweit, om er maar een paar te noemen.

Toekomst voor heideschapen

Heide is in principe een weliswaar extensief gebruikt, maar wel productief landchapstype. Op de Lüneburger Heide – maar ook elders in Europa – heeft men daarom heel bewust een deel van de gronden onder de werking gebracht van pijler 1 van het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB).

Op die manier komt de hectaretoeslag beschikbaar voor een extensieve vorm van landbouw, die in Europa erkend is als High Nature Value Farming. Wanneer we partijen in Nederland zo ver zouden krijgen dat we dat ook met onze heidevelden doen, dan is meteen ook het probleem van de financiering van de gescheperde begrazing duurzaam opgelost. ●